

HIER EN DAAR AAN DE OVERKANT, DAAR EN HIER IS NEDERLAND

GROOT-NEDERLAND ALS POLITIEK PROJECT

Dit artikel is een voorpublicatie uit een boek dat Ons Erfdeel vzw in mei 2015 uitgeeft: *Het (on)Verenigd Koninkrijk. Een politiek experiment in de Lage Landen 1815-1830 – 2015*. In dit boek, onder redactie van de historici Remieg Aerts (Radboud Universiteit, Nijmegen) en Gita Deneckere (Universiteit Gent), wordt het Verenigd Koninkrijk als een geheel bestudeerd, en niet alleen vanuit Nederlands of Belgisch perspectief.

De woorden die de titel vormen, vloeiden uit de pen van de Antwerpse volksdichter Theodoor van Ryswyck (1811-1849). Ik las ze voor het eerst als knaap van het Vlaams Nationaal Jeugdverbond (VNJ) ergens aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw. Veel begreep ik niet van wat in mijn jonge ogen een kaduke Nederlandse zin leek te zijn. Ik marcheerde achter een oranje-blanje-bleu-vlag en ik leerde dat de toekomst van Vlaanderen in Groot-Nederland lag. In Nederland ben ik met het VNJ nooit geweest. We gingen zoals iedereen op kamp in de Limburgse Kempen of bij voorkeur in de Duitstalige Oostkantons. Vooral de laatste regio was de favoriete kampplaats van het Algemeen Vlaams Nationaal Jeugdverbond (AVNJ), een afscheuring van het VNJ waar ik samen met mijn afdeling – schaar heette dat – terecht kwam in het begin van de jaren zeventig. Het AVNJ was ook Groot-Nederlands, maar toch vooral Germaans. Zo ontmoette ik op mijn zomerkampen wel jongeren uit de Duitse Wiking-Jugend, maar nooit Nederlanders. Het Nederland dat ik leerde kennen van de televisie – het Nederland van de provo's, de drugs, de seksshops, de permissiviteit – werd als het volstrekte tegendeel voorgesteld van de nationalistische waarden waar wij voor stonden.

Hoe moest dat dan met Groot-Nederland? Het volk moest worden opgevoed, eerst en vooral het lamledige Vlaamse volk dat niet eens de moed had om in opstand te

BRUNO DE WEVER

werd in 1960 geboren in Mortsel. Hij studeerde geschiedenis in Antwerpen en Gent. Hij is sedert 1985 verbonden aan de Universiteit Gent, waar hij momenteel hoogleraar is aan de vakgroep Geschiedenis. Hij publiceerde boeken en artikels over de Vlaamse Beweging, het Vlaams-nationalisme en de Tweede Wereldoorlog, o.m. *Oostfronters. Vlamingen in het Vlaams Legioen en de Wafflen SS* (1984); *Staf De Clercq* (1989); *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde: het VNV*

1933-1945 (1994); *Gekleurd verleden. Familie in oorlog* (2010); *Een geschiedenis van België* (2012). Hij was vicevoorzitter van de redactie van de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (1998) en is hoofdredacteur van het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*. Hij maakt ook deel uit van de redactie van *Wetenschappelijke tijdingen*, dat de geschiedenis van de Vlaamse Beweging en de Groot-Nederlandse beweging op wetenschappelijke wijze onderzoekt.

komen tegen de gehate Belgische staat. Dat de Groot-Nederlandse geschiedenis ingewikkeld was, leerde ik in VNJ-kaderscholen toen ik oud genoeg was om zelf leider te zijn en de scheuring van het AVNJ weer ongedaan was gemaakt. Heren op leeftijd wijdden mij in en leerden mij de verschillen tussen het Heel-Nederlands en het Diets-Grootneerlandisme. Wij waren Dietsers, want de “taal is gans het volk”, en dus hoorden de Walen niet thuis in ons land van de toekomst.

EEN GOUDEN TIJDPERK

Meer dan dertig jaar later mag ik voor *Ons Erfdeel* een essay schrijven over de Groot-Nederlandse gedachte. Wat moet daaronder worden verstaan en wat blijft er tegenwoordig nog van over? Ik voel het gewicht van de geschiedenis op mijn schouders rusten. De oude heren die mij inwijdden, zijn al lang gestorven en nieuwe scharen VNJ'ers worden nog steeds overtuigd van hun verbondenheid met de Nederlanden. Ze zijn er dus nog steeds vandaag, de Groot-Nederlanders, en ze zitten in dezelfde extreem rechtse Vlaams-nationalistische milieus. Hun gemeenschappelijke kenmerk is radicaal antibelgicisme. Het is in die traditie dat tenminste in België de geschiedenis van de Groot-Nederlandse gedachte moet worden geplaatst.

Zoals alle nationalistische bewegingen koestert het Grootneerlandisme een gouden tijdperk. De luister van de Zeventien Provinciën van de Bourgondische Nederlanden is een onuitputtelijke bron van nationale trots. Even klassiek is de ramp die een einde maakte aan het gouden tijdperk. Voor het Grootneerlandisme zijn het er twee: de scheiding der Nederlanden in de zestiende eeuw en de stichting van België in 1830.

Een optocht van het Vlaams Nationaal Jeugdverbond in de jaren zeventig. De jongen met de vlag is Bruno De Wever, de auteur van dit stuk.

Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (VKN) bood uitzicht op een herstel van het gouden tijdperk. Toch wordt het orangisme, de beweging die het staatsnationalistische project van Willem I ondersteunde, meestal onvermeld gelaten in de historische overzichten van het Grootneerlandisme. Dat het orangisme steun kreeg van Franstalige adel en industriëlen is daar debet aan. Recent onderzoek toont evenwel aan dat de groep Vlaamsgezinde orangisten na 1830 het orangistische staatsnationalisme omhoog in een stamnationalisme.¹ Culturele samenwerking met Nederland, en vooral de creatie

van een gemeenschappelijke beschaafde taal door een eengemaakte Nederlandse spelling, was hun doel. Door hun pragmatische samenwerking met Belgischgezinde flaminganten konden ze de “spellingoorlog” tegen de Vlaamse taalparticularisten winnen. Voor een politiek Groot-Nederlands project was er geen draagvlak meer, ondanks geïsoleerde kretten zoals die waarmee dit essay begint. Het overgrote deel van de Vlaamse Beweging deelde in het enthousiasme voor het nieuwe Belgische vaderland, kruispunt in Europa van Romaanse en Germaanse cultuur. In de strijd voor de erkenning van het Nederlands als volwaardige cultuur- en bestuurstaal wilden de flaminganten België meer Belgisch maken. Dat sloot een culturele samenwerking met Nederland niet uit.

Vanaf het midden van de negentiende eeuw werden Nederlandse Taal- en Letterkundige Congressen gehouden in Nederland en Vlaanderen. Tegen het einde van de negentiende eeuw intensifieerde de culturele samenwerking met de oprichting van het Algemeen-Nederlands Verbond (ANV) en de Groot-Nederlandse Studentencongressen waarvan in het onderzoek de strikt culturele inbedding wordt benadrukt en zelfs de klein-Nederlandse instelling van vele Nederlandse betrokkenen. Toch kunnen ze ook worden beschouwd als uitingen van een Groot-Nederlands stamdenken in de bredere context van het succes van pan-nationale bewegingen overal in Europa, vaak met een geopolitieke agenda.

Het Grootneerlandisme kreeg een uitgesproken politieke agenda in en als gevolg van de Eerste Wereldoorlog.² De krachtmeting tussen de Europese grootmachten maakte een hertekening van de landkaarten zoals in 1814-1815 opnieuw denkbaar. Al voor de oorlog bepleitte in Duitsland het pan-Germaanse *Alldeutscher Verband* voor de

opslorping van de Germaanse grenslanden bij het Duitse rijk. Berlijn voerde in het bezette België een *Flamenpolitik* met de bedoeling de Belgische staat te ontwrichten en Vlaanderen in een Duitse invloedssfeer te brengen door een collaboratie van “activistische” Vlamingen. De Flamenpolitik werd ook ingezet om het neutrale Nederland aan Duitse kant te krijgen. Zo kon het gebeuren dat de door de bezetter gestimuleerde collaboratiebeweging in Vlaanderen steun kreeg uit Groot-Nederlandse hoek in Nederland. Vooral de historicus en schrijver Carel Gerretson speelde een drijvende rol. Met Duitse steun kreeg hij Vlaamse emigrantenbladen in handen die hij omsmeedde tot Groot-Nederlandse spreekbuizen. Hij probeerde ook de Nederlandse publieke opinie ervan te overtuigen dat het “Belgische vraagstuk” moest worden opgelost door een federalisering van België. In 1917 stichtte hij de Dietse Bond om de activisten te ondersteunen.

FASCISTISCH VAARWATER

Met de Duitse nederlaag werd het Duits-annexionistische en Groot-Nederlandse dubbelspel een bladzijde om gauw te vergeten. Maar het Grootneerlandisme schoot wortel in Vlaanderen en Nederland, in de eerste plaats bij de activisten, van wie er velen uitweken naar Nederland om uit handen van de Belgische justitie te blijven. Ook Gerretson en de Dietse Bond bleven actief en wakkerden in Nederland de sympathie aan voor de activisten tegen België. Ze werden daarbij geholpen door het gespannen klimaat tussen de twee landen omdat radicale Belgische nationalistinnen stukken van Nederland opeisten. Groot-Nederlanders speelden een belangrijke rol in het verzet tegen het Belgisch-Nederlandse verdrag over het beheer van de waterwegen dat uiteindelijk in 1927 door het Nederlandse parlement werd verworpen.

Maar het was vooral in Vlaanderen dat het Grootneerlandisme zijn politieke invloed liet gelden. Het weekblad *Vlaanderen* (1922-1933) verdedigde een compromisloos anti-Belgisch Grootneerlandisme en hing als een schaduw boven de Frontpartij, die na de oorlog was ontstaan en Vlaams-nationalistische frontsoldaten en activisten verenigde rond het programmapunt “Zelfbestuur”. De partij viel al na enkele jaren uiteen als gevolg van ideologische onenigheid, waarbij radicalen het Groot-Nederlandse einddoel steeds nadrukkelijker naar voren schoven. Op het Groot Nederlands Studentencongres van 1926 omschreef Joris van Severen, die sedert 1921 voor de Frontpartij in het Belgisch parlement zetelde, het doel van de Vlaamse Beweging als de hereniging van de Nederlandse volkeren van Friesland tot “Kales” (het Noord-Franse Calais) in een grote sterke staat. Daarmee was de toon gezet. Gematigde Vlaams-nationalistische leiders die langs wettelijke weg de Belgische staat wilden federaliseren, werden weggezet als lauwe politici, ook al verklaarden ze niet principieel tegen een Groot-Nederlandse toekomst gekant te zijn. Het dispuut handelde dus in de eerste plaats over de vraag of Groot-

Twee keer Joris van Severen: zijn doodsprentje uit 1940 en een recent Groot-Nederlands propagandabeeld waarop links bovenaan het logo van Verdinaso te zien is. Van Severen leidde het Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen.

Nederland moest worden ingezet als politiek breekijzer. Enkele Nederlandse Groot-Nederlanders speelden hierbij een belangrijke rol. Gerretson en de historicus Pieter Geyl, die in zijn historische werk een “Nederlandse stam” tot leven bracht, steunden het Vlaams-nationalisme. Over hun motieven woedde in de jaren 1970-1980 een kleine Vlaams-Nederlandse *Historikerstreit*. Volgens de Leuvense historici Lode Wils en zijn leerling Louis Vos voerden Gerretson en Geyl een berekende strategie uit. Ze steunden wel de gematigde federalistische Vlaams-nationalisten, maar met de bedoeling België te ontwrichten en zo Groot-Nederland dichterbij te brengen. Critici vonden dat Leuvenaars spijkers op laag water zochten en een intentieproces voerden.³ De hevigheid waarmee het dispuut woedde, heeft te maken met de onderliggende vraag wie verantwoordelijkheid draagt voor de fascisering van het Vlaams-nationalisme in de jaren 1930. Geyl was een liberale democraat die het fascisme verafschuwde, wat van Gerretson niet kan worden gezegd. Zeker is ook dat het Grootneerlandisme zowel in Nederland als in Vlaanderen in fascistisch vaarwater geraakte.⁴

In Vlaanderen wordt deze evolutie gemarkeerd door de stichting van het Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen (Verdinaso) in 1931 en het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) in 1933. Beide organisaties hadden de realisatie van Groot-Nederland als hun belangrijkste programmapunt. Vooral Van Severen had daar sedert het midden

van de jaren 1920 naartoe gewerkt. Met zijn Verdinaso beoogde hij een Diets rijk zoals de naam van zijn organisatie aangeeft, maar vanaf 1934 werd het herstel van de Bourgondische Zeventien Provinciën het streefdoel. Dit impliceerde een breuk met het anti-Belgische Vlaams-nationalisme aangezien de Walen nu ook als volks- en toekomstige rijksgenoten werden erkend. Het Verdinaso had ook daadwerkelijk afdelingen in Wallonië en Nederland, waar vooral in de kringen van de Dietse Studentencongressen werd gerekruteerd. De zwenking van Van Severen werd mede veroorzaakt door het feit dat hij op zijn Dietse flank concurrentie kreeg van het VNV. Het VNV slaagde erin tegen 1936 het versplinterde Vlaams-nationalisme te verenigen rond een radicaal anti-Belgisch en fascistisch programma, dat evenwel gekoppeld werd aan een pragmatische politieke praxis. Anders dan het Verdinaso nam het VNV deel aan verkiezingen. Het boekte in 1936 een verkiezingsoverwinning, waarna een aantal gematigde VNV'ers samenwerking zochten met een fractie van de Vlaamse katholieken rond een federalistisch programma. VNV-leider Staf De Clercq blokte de onderhandelingen af door de Dietse volksstaat als het uiteindelijk en enige doel naar voren te schuiven. Vlaamse "zelfregering" kon slechts een "wachthalle" zijn.

Ook in Nederland ontstonden Dietse partijen van fascistische snit. In de eerste helft van de jaren dertig worstelde Anton Mussert zich met zijn Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) naar boven uit het moeras van de talrijke Nederlandse fascistische splintergroepjes. Mussert beschouwde de Vlamingen en ook de Zuid-Afrikaanse Boeren als deel van de Nederlandse volksgemeenschap. Vanaf 1935 wordt het Dietse thema belangrijk in de NSB-propaganda.⁵ Maar tot een samenwerking met het VNV kwam het niet. De beide Dietse leiders dachten er niet aan een gemeenschappelijk programma uit te werken. De NSB stichtte zelfs afdelingen in Vlaanderen voor uitgeweken Nederlanders.

In 1934 werd ook nog het Zwart Front opgericht door Arnold Meijer met een fascistisch en Diets programma. Meijer had vooral aanhang in Noord-Brabant en onderhield goede contacten met het VNV en andere rechtse Vlaams-nationalistische organisaties zonder dat het tot een structurele samenwerking kwam.

De fascistische Dietse groepen aan de twee kanten van de grens konden hun programma alleen maar realiseren als de Europese staatsorde grondig zou worden verstoord. Ze keken dan ook verwachtingsvol naar Duitsland, waar Adolf Hitler aanstuurde op een nieuwe Europese oorlog. Toen in mei 1940 België en Nederland werden bezet, boden Mussert en de Clercq meteen hun diensten aan omdat ze ervan overtuigd waren dat het Dietse uur had geslagen. Berlijn maakte hun duidelijk dat er geen sprake kon zijn van een Dietse hereniging en de Belgisch-Nederlandse grens werd gesloten. Zo kreeg een Dietse nationaal-socialistische samenwerking onder Duitse bezetting geen kans en zullen we ook nooit weten hoe de Dietse leiders hun terrein zouden

hebben afgebakend. Beiden werden geconfronteerd met het Duitse annexionisme en zagen zich gedwongen hun politieke toekomst te formuleren in een Germaanse statenbond. Daardoor kregen ze in eigen rangen af te rekenen met Dietse dissidenties, vooral in de jeugdbeweging.

ZWARE HYPOTHEEK

De collaboratie van NSB en VNV legde een zware hypotheek op het Groot-Nederlandse nationalisme. In Nederland was het na de Tweede Wereldoorlog definitief dood en begraven. Geen enkele politicus met enig gewicht deed nog een poging om het weer op te graven – een bevestiging van Geert Wilders, die in 2008 voor een fusie van België en Nederland pleitte, niet te na gesproken. In Vlaanderen leefde het Grootnederlandisme voort in de politieke marge. Doordat het Vlaams-nationalisme in de touwen hing en een deel van het Verdinaso niet had gecollaboreerd, traden neo-dinaso-groepen in de jaren na de oorlog op de voorgrond. Ze geraakten niet uit de politieke marge mede doordat ze de parlementaire democratie bleven bestrijden. Een en ander was niet het geval voor de Volksunie (VU), de Vlaams-nationalistische partij die eind 1954 ontstond onder de leiding van Frans Van der Elst. Zijn belangrijkste adviseur was Hendrik Elias, de tweede leider van het VNV na de dood van Staf De Clercq in 1942. Van der Elst was Elias' advocaat tijdens diens naoorlogse proces. Vanuit zijn cel waarschuwde Elias om de VU te vrijwaren van elk Diets radicalisme. Van der Elst en Hugo Schiltz maakten van het federalisme het belangrijkste programmapunt van de partij. De VU moest aan haar rechterzijde rekening houden met extreem rechtse groepen zoals het maandblad *Dietsland-Europa* (°1954), de organisatie *Were Di* (°1964) en *Voorpost* (°1976) die zich Diets-nationalistisch opstelden, waarbij Groot-Nederland slechts een stijlfiguur was met het oog op de beoogde rechtse revolutie. Hun contacten in Nederland beperkten zich tot extreem rechtse splinterorganisaties. Ernstiger was de concurrentie van het Vlaams Blok (°1978), dat de regeringsdeelname van de VU bestreed met een Vlaams separatistisch programma. De stichter en voorzitter van de partij, Karel Dillen, was nog hoofdredacteur geweest van *Dietsland-Europa* en niet weinig kaderleden van de nieuwe partij kwamen uit die hoek. De partij bewees echter alleen maar lippendienst aan Groot-Nederland en toen de partij zich profileerde op de strijd tegen Marokkaanse en Turkse migranten, verdween het thema helemaal op de achtergrond. In de beginselverklaring van het Vlaams Belang, dat het Vlaams Blok opvolgde nadat de partij in 2004 wegens racisme werd veroordeeld en ontbonden, staat dat “de partij steeds de bijzondere politieke aandacht van Vlaanderen [zal] bevorderen voor een zo nauw mogelijke band met Nederland en Zuid-Vlaanderen”.

In de beginselverklaring van de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA), die in 2001 uit de VU ontstond en vandaag de grootste partij in Vlaanderen is geworden met een separa-

Een nummer uit 2015 van *Laagland* (“het berichtenblad van Voorpost Nederland”) en een nummer uit 2011 van *Revolte*, het “strijdblad” van Voorpost, de “Heel-Nederlandse actiegroep voor Vlaanderen en Nederland”.

tistisch en centrumrechts programma, wordt met geen woord gerept over Groot-Nederland. In een door de partijraad goedgekeurd manifest staat dat Vlaanderen “allianties moet aangaan met Nederland en andere (kleine en middelgrote) staten en regio’s die zijn visie op Europa delen”. Voor de Vlaamse separatisten is Nederland een land zoals een ander geworden. Toen N-VA-voorzitter Bart De Wever tijdens een Europees verkiezingsdebat in Nederland werd gevraagd naar zijn visie op een vereniging van Vlaanderen en Nederland, antwoordde hij laconiek dat wie Groot-Nederland op de politieke agenda zet zijn politieke carrière mag vergeten⁶.

Inmiddels is door de Belgische staats hervormingen een quasi Vlaamse deelstaat ontstaan die als buurland van Nederland in een gemeenschappelijke Nederlandse taalruimte aan talloos veel Vlaams-Nederlandse initiatieven participeert. Op cultureel vlak en in de ruime *civil society* is er op zeer veel terreinen Vlaams-Nederlandse samenwerking. Maar geen van deze initiatieven herbergt een politiek project voor de vereniging van Vlaanderen en Nederland. Ze vallen dus buiten het bestek van deze bijdrage. De taal is klaarblijkelijk niet het ganse volk. Mogen mijn leermeesters van weleer het mij vergeven.

Het (on)Verenigd Koninkrijk bevat naast de bijdrage hierboven ook teksten van o.a. Jeroen Koch, Marita Mathijssen, Geert van Istendael, Janneke Weijermars, Herman Balthazar en Mathijs Lok.

Alle informatie over het boek en de mogelijkheid tot aankoop vindt u hier: www.onserfdeel.be/nl/publicaties/boeken/detail/hetonverenigdkoninkrijk.

Het boek wordt op vrijdagavond 29 mei officieel gepresenteerd in het Vlaams-Nederlands Huis deBuren in Brussel. **Dorian van der Brempt**, directeur van deBuren, verwelkomt de aanwezigen en **Luc Devoldere**, hoofdredacteur van Ons Erfdeel vzw, leidt de publicatie in. Daarna ontvangt eurocommissaris **Frans Timmermans** het eerste exemplaar. Tot slot heffen we, kortstondig herenigd, het glas.

Noten

- 1 ELS WITTE, *Het Verloren Koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie 1828-1850*, De Bezige Bij Antwerpen, 2014, 496 p.
- 2 LODE WILS, *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de Eerste Wereldoorlog*, Leuven, 1974. Recentelijk verscheen een herziene uitgave: LODE WILS, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, Activisme, Frontbeweging*, Pelckmans, Kalmthout, 2014, 348 p.
- 3 LODE WILS, "Gerretson, Geyl en Vos. Spanningen tussen de Groot-Nederlandse Beweging en de Vlaams-nationalistische", in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 41 (1982), nr. 2, pp. 95-120; en P. VAN HEES EN A.W. WILLEMSSEN, "Leuvens recidivisme. Het gebruik door Prof. Dr. L. Wils van de briefwisseling Geyl", in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 42 (1983), nr. 1, pp. 44-58.
- 4 BART EN BRUNO DE WEVER, "Groot-Nederland als utopie en voorwendsel", in: KAS DEPREZ EN LOUIS VOS, *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*, Antwerpen-Baarn, 1999, pp. 146-159.
- 5 ROBIN TE SLAA EN EDWIN KLIJN, *De NSB. Ontstaan en opkomst van de Nationaal-Socialistische Beweging, 1931-1935*, Boom, Amsterdam, 2009, 939 p.
- 6 Debat op 13 april 2014 in Amsterdam met o.m. Derk Jan Eppink. Online te herbekijken: <http://goo.gl/3rfvNs>